

CU PRIVIRE LA NOȚIUNEA DE „FAZA HÎRȘOVA” A CULTURII GUMELNIȚA

DE

MIHAI SIMON

Data fiind importanța atribuită rezultatelor obținute prin săpăturile efectuate în tellul de la Hirșova pentru fixarea începutului culturii Gumelnița, am acordat o atenție deosebită studiilor care tratează aceste descoperiri¹. Ele au permis definirea unei noi faze a culturii Gumelnița „prima în dezvoltarea ei, descoperită deocamdată numai pe teritoriul Dobrogei și (care, n. n. — M.S.) se inserează cronologic contemporan cu sfârșitul fazei Boian V (Boian V c, n. n. — M.S.) și începutul culturii Gumelnița din Muntenia“². Materialul arheologic care caracterizează această fază provine în cea mai mare parte din locuința nr. 9, care suprapune un nivel Boian V, corespunzător celui Boian V b de la Tangiru³. Tot fazei Hirșova îi este atribuit și nivelul următor locuinței nr. 9, nivel a cărui ceramică „este contemporană cu cea din faza Gumelnița I b, de la Tangiru“⁴. Descoperirile de la Palazu Mare⁵ (mormint) și cele de la Costinești și Constanța (așezări) îmbogățesc teritorial conținutul „fazei Hirșova“.

Făcînd o analiză amănunțită și comparativă a formelor ceramice (tabelul I—IV), a motivelor (tabelul V—VII) și tehnicii ornamentale, documente pe care se sprijină întreaga noțiune de „faza Hirșova“, concluziile la care am ajuns se deosebesc însă esențial de cele mai sus enumerate. În cele ce urmează, expunem rezultatele acestei analize, folosind ca miez al discuției comparația între materialele „fazei Hirșova“ și ale nivelului următor, cu cele de la Tangiru.

Tehnica ceramicii. În „faza Hirșova“ ceramica este arsă uniform, cenușiu-brun, brun-negru sau cenușiu-cărămiziu⁶. La Tangiru, în fazele Gumelnița I a, b, c (după D. Berciu), ceramica este arsă la negru, cu

¹ Doina Galbenu, SCIV, 13, 1962, 2, p. 285—306. Idem, Dacia, N. S., 10, 1966, p. 321—328.

² Idem, SCIV, 13, 1962, 2, p. 292.

³ *Ibidem*, p. 290, nota 2 și D. Berciu, *Contribuții la problemele neolitului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, pl. IV, p. 369.

⁴ Doina Galbenu, *op. cit.*, p. 269. Tot acolo, autoarea continuă expunerea mai puțin clar dacă nu contradictoriu: „În Dobrogea (acest nivel contemporan cu Gumelnița I b, n.n. — M. S.) inserîndu-se tot în etapa Protogumelnița, deci înaintea fazei Gumelnița I din tabelul amintit (respectiv *Istoria României*, vol. I, pl. V, n.n. — M. S.), care reprezintă o fază pe deplin formată a acestei culturi”. Anterioritatea „fazei Hirșova”, cu toate analogiile pe care autoarea le-a făcut cu nivelele Gumelnița I a și I b de la Tangiru, va fi reafirmată și ulterior (idem, Dacia, N. S., 10, 1966, p. 326).

⁵ Idem, Dacia, N. S., 10, 1966, p. 326.

⁶ Idem, SCIV, 13, 1962, 2, p. 290.

luciu metalic sau portocaliu albicios⁷. În faza II specia neagră devine rară predominând cea de culoare neagră-cenușie, cu nuanțe castanii⁸. În faza II c, ceramica cenușie predomină⁹, iar pentru faza III ceramica neagră devine o excepție; în schimb, slipul negru-brun sau cenușiu-negru este frecvent¹⁰.

Degresantul, pentru „faza Hirșova”, este reprezentat prin cioburi și pietricele pisate mărunț¹¹, în timp ce la Tangîru, în faza Gumelnița I a, b, c, este format din nisip fin¹². Pietricele și nisip se folosesc din faza II¹³. În ultima fază, III, a culturii Gumelnița de la Tangîru, pasta conține multe impurități, îndeosebi pietricele, sfărîmături de calcar și, rar, scoici pisate¹⁴.

Formele ceramice. În SCIV, 2, 1962, p. 302 sînt menționate, pentru faza Hirșova, trei tipuri de străchini: cu umăr ascuțit, buza răsrîntă și evazată (tab. I/1); cu buza trasă în interior (tab. I/2, 13) și cu buza îngroșată (tab. I/5, 16), iar în Dacia, N. S., X, 1966, p. 326 numai două și anume 1, 2, 11 din tab. I (11 fiind o subvariantă a tipului 1). Străchinile care apar la Hirșova (adică 1, 2, 11 din tabelul I) au la Tangîru o evoluție lungă, neoferind, în cazul unei raportări stratigrafice, siguranța necesară. Tipurile 5 și 16 din tabelul I, menționate în SCIV, dacă există într-adevăr la Hirșova, au la Tangîru aceeași lungă evoluție stratigrafică. În ceea ce privește strachina cu inel (tab. I/22)¹⁵ ea este caracteristică așa-zisei „culturi Varna”, apărînd frecvent în cimitirul de la Devnja, de exemplu¹⁶. Această „cultură” este paralelizată de H. Todorova cu faza II a culturii Gumelnița¹⁷.

La Tangîru, una din variantele cele mai caracteristice de străchini pentru nivelul 14, deci Gumelnița I b, este așa-zisa strachină ornamentală¹⁸, găsindu-se vreo 30 de exemplare (tab. I/4). Această formă este foarte caracteristică orizonturilor timpurii ale culturii Gumelnița, tipul apărînd frecvent la Ovčarovo (nivelele VIII—X)¹⁹, în prima fază a culturii Kodjadermen-Gumelnița-Karanovo VI. Subvarianta nu evoluează mai departe de prima fază a culturii Gumelnița, respectiv nivelul 14 la Tangîru și nivelul X la Ovčarovo, lipsind în faza Gumelnița II. Dealtfel, ea nu este o creație pur gumelnițeană, originea ei fiind în orizonturile anterioare, în cultura Marița și Sava. Această formă de strachină lipsește la Hirșova.

O altă subvariantă, legată de cea amintită, apare la Tangîru în nivelul Gumelnița II b²⁰ și la Ovčarovo în nivelul XII (tab. I/20).

⁷ D. Berciu, *op. cit.*, p. 430.

⁸ *Ibidem*, p. 445.

⁹ *Ibidem*, p. 462.

¹⁰ *Ibidem*, p. 465.

¹¹ D. Galbenu, *op. cit.*, p. 290.

¹² D. Berciu, *op. cit.*, p. 430.

¹³ *Ibidem*, p. 445.

¹⁴ *Ibidem*, p. 466—467.

¹⁵ D. Galbenu, *op. cit.*, fig. 14/1.

¹⁶ H. Todorova, *Izvestija Varna*, 7 (22), 1971, pl. 1X/5.

¹⁷ *Idem*, *The eneolithic in Bulgaria*, B.A.R., Internationales Series (Supplementary), 49, 1978, tabelul 33.

¹⁸ D. Berciu, *op. cit.*, p. 439. În *Materiale*, 5, 1959, fig. 1 cultura Gumelnița începe cu nivelul 12.

¹⁹ H. Todorova, *Ovčarovo*, Sofia, 1976, p. 84/4; 90/3; 90/1, 4; 92/3; 93/2; 126.

²⁰ D. Berciu, *op. cit.*, fig. 235/20.

Nu apar la Hirșova nici foarte caracteristicile castroane cu umăr lat (tab. II/1, 2, 3, 5, 6, 7) frecvente la Tangîru încă din nivelul 13 (Gumelnița Ia) și la Ovčarovo în nivelurile VIII—X²¹. Cele cu umăr îngust și canelat (tab. II/8, 10) apar la Tangîru în nivelul 16²², iar la Ovčarovo o astfel de formă, cu început de canelare, se întâlnește în nivelul X²³. Dealtfel, forma e frecventă în toate așezările fazei II (sau A₂).

La Hirșova, în cazul acestei forme, avem un amănunt semnificativ: răsfringerea buzei²⁴ (tabelul II/8) subvariantă identică cu cea din nivelul 16 de la Tangîru²⁵ (Gumelnița IIa). Din această formă va evolua castronul care are în loc de umăr o canelură specifică ultimelor niveluri ale fazei II (tab. II/1)²⁶.

Două forme, foarte importante în demonstrația autoarei, ne rețin de asemenea atenția: fructierele (tabelul II/17, 18) și măsuțele suport (tabelul III/14—16)²⁷.

Silvia Marinescu-Bilcu, analizând vasele din mormîntul de la Palazu Mare (tabelul II/18; III/16), ajunge la concluzia că cele două forme sînt de proveniență precucuteniană²⁸, comunitățile acestei culturi folosind acest tip de vas din faza Precucuteni II²⁹. Mesele-suport, atît în varianta cilindrică (tab. III/14, 15) cît și cea prismatică (tab. III/16), apar în faza IV a culturii Sava, cunoscută și sub numele de faza Varna, la Goljamo Delčevo, în nivelul III³⁰, ca și la Denev în nivel Gumelnița A₂ (sau II)³¹. Fructierele de la Hirșova (tab. II/17) își au cele mai bune analogii tot la Goljamo Delčevo în același nivel III³² sau la Lișcoteanca în nivelul Gumelnița A₁³³. Rezultă deci că aceste forme nu sînt o creație exclusivă a „fazei Hirșova” cum s-a afirmat³⁴.

În situația în care avem de-a face cu forme comune „fazei Hirșova” și așezării de la Tangîru, care au o evoluție lungă, proporția acestora în diferitele momente de evoluție, în comparație cu celelalte forme, poate oferi date în plus. În „faza Hirșova”, cea mai răspîndită formă ceramică este strachina³⁵. La Tangîru, această formă devine frecventă abia în nivelul Gumelnița IIa (nivelul 16), caracterizînd această fază în special prin subvarianta cu umăr ascuțit și buza evazată, 3b în tipologia lui D. Berciu³⁶ (la noi tab. I/1). Acum, în faza Gumelnița II, această cultură devine o cultură a străchinilor³⁷.

²¹ H. Todorova, *op. cit.*, p. 85/1; 83/7; 89/6; 91/7.

²² D. Berciu, *op. cit.*, fig. 235/22.

²³ H. Todorova, *op. cit.*, p. 98/3.

²⁴ D. Galbenu, *op. cit.*, p. 303.

²⁵ D. Berciu, *op. cit.*, fig. 235/18.

²⁶ D. Galbenu, *Pontica*, 4, 1971, p. 243.

²⁷ Idem, *Dacia*, N. S., 10, 1966, fig. 1/3, 22, 23; 3/1, 2, 6, 7.

²⁸ Silvia Marinescu-Bilcu, *Dacia*, N. S., 16, 1972, p. 65, 67, 71.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ H. Todorova, *Razkopki i procicwanja*, 5, 1975, pl. 24/11, 12, 13; pl. 25/1, 2, 6.

³¹ R. Popov, *Izvestija na arheologiceskia institut*, 4, 1914, fig. 143 și 157.

³² I. Todorova, *op. cit.*, pl. 32/2.

³³ N. Harțușe și F. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției arheologice a muzeului Brăilei*, Brăila, 1976, fig. 184.

³⁴ D. Galbenu, *op. cit.*, p. 326.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 446.

³⁷ *Ibidem*.

*Tehnica ornamentării*³⁸. Pictura cu grafit, în toate aşezările gumelniţene timpurii, ca şi la Tangiru în nivelele 13—14, este tehnica preferată, fiind după părerea lui D. Berciu „în continuarea celei — în plin proces de dezvoltare — din ultima fază a culturii Boian (Boian V) ”³⁹. Dealtfel, pictura cu grafit caracterizează şi cultura Mariţa, îndeosebi în faza III⁴⁰, care, la rîndul ei, a avut o contribuţie deosebită la naşterea culturii Gumelniţa. În faza II de dezvoltare, în întreg arealul gumelniţean grafitul pierde din importanţă, fiind folosit mai rar. La Tangiru, fenomenul poate fi sesizat începînd cu faza Ic, accentuîndu-se în faza II, cînd în locul grafitului este preferat ornamentul incizat, excizat, incrustat, în relief sau barbotinat⁴¹. La Hirşova, decorul cu grafit este rar, predominînd incizia, incrustaţia, excizia şi scrijelarea superficială pentru a prinde pictura cu alb sau roşu⁴². Barbotina este frecvent aplicată, în vergi sau neorganizat, în special pe partea inferioară a vaselor⁴³. Decorul cu scoica în aşezarea de la Hirşova îl întîlnim în nivelul corespunzînd, după autorul săpăturilor, Gumelniţei I (locuinţa nr. 5)⁴⁴, dar la o analiză mai atentă rezultă că acest decor nu apare nicăieri în nivelurile Gumelniţa I. Impresiunile cu scoica sînt specifice orizontului A_{2a} de la Gumelniţa⁴⁵. La Sultana apar exclusiv în straturile superioare⁴⁶. De asemenea o întîlnim la Măgura Jilavei⁴⁷, Căscioarele⁴⁸ ca şi la Blejeşti unde acest tip de ornament este mai frecvent decît la Pietrele⁴⁹. Decorul aplicat prin impresiuni de scoică apare şi în sudul Dunării, la Ruse, printre materialele publicate de G. Georgiev şi N. Angelov⁵⁰, aşezare încadrată de Henrieta Todorova la sfîrşitul encoliticului tîrziu⁵¹. În sfîrşit, la Tangiru tipul acesta de tehnică ornamentală apare în nivelul Gumelniţa IIa⁵².

Motivele ornamentale. Pentru motivele pietate cu grafit din „faza Hirşova” prea multe lucruri nu pot fi puse în evidenţă, în primul rînd datorită faptului că această tehnică ornamentală este rară. Acest lucru trebuie pus în legătură şi cu faptul că la Hirşova nu avem documentată specia ceramică neagră cu luciu metalic, folosită cel mai des pentru pictura cu grafit.

³⁸ Tabelul V reprezintă pictura cu grafit, tabelul VI pictura cu culoare albă sau roşie şi cele care nu au menţionată tehnica, tabelul VII/1, 2 incizie; 3—8 excizie; 9—16 relief; 17—19 impresiune; 20 canelură; 21, 22 scrijelare; 23 ornament cu măturica.

³⁹ *Op. cit.* p. 430.

⁴⁰ H. Todorova, *The neolithic in Bulgaria*, p. 29.

⁴¹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 451.

⁴² D. Galbenu, *op. cit.*, p. 326.

⁴³ *Idem*, SCIV, 13, 1962, 2, p. 290, fig. 6/3, 5.

⁴⁴ *Ibidem*, fig. 8/1.

⁴⁵ Vl. Dumitrescu, SCIV, 17, 1966, 1, p. 76.

⁴⁶ *Idem*, Dacia, 2, 1925, p. 79 şi I. Andrişescu, Dacia, 1, 1924, p. 94, 98. pl. XXII/13—15; XXX/6—11.

⁴⁷ E. Comşa, Dacia, N. S., 20, 1976, fig. 18/19; 19/2.

⁴⁸ Gh. Ştefan, Dacia, 2, 1925, fig. 31/10, 12.

⁴⁹ D. Berciu, Materiale, 2, 1956, p. 555.

⁵⁰ G. Georgiev şi N. Angelov, Izvestia na arheologiceskia institut, 21, 1957, fig. 33/1; 42/2, 4.

⁵¹ H. Todorova, *op. cit.*, tab. 16.

⁵² D. Berciu, *Contribuţii...*, fig. 241/5, 16.

HIRȘOVA				TANGIRU									FORME
FAZA HIRȘOVA	GUMELNIȚA			GUMELNIȚA									
	I	II	III	a	b	c	a	b	c	a	b	c	
				13	14	15	16	17	18	19	20	21	1
													2
													3
													4
													5
													6
													7
													8
													9
													10
													11
													12
													13
													14
													15
													16
													17
													18
													19
													20
													21
													22
													23
													24

Tabloul II. Forme de castrone (1-16) și fructiere (17-18) din așezările Hirșova, Tangiru și Palazu Mare (19)

HIRȘOVA				TANGIRU									FORME
FAZA HIRȘOVA	GUMELNIȚA			GUMELNIȚA									
	I	II	III	a	b	c	a	b	c	a	b	c	
				13	14	15	16	17	18	19	20	21	1
													2
													3
													4
													5
													6
													7
													8
													9
													10
													11
													12
													13
													14
													15
													16
													17
													18
													19
													20
													21

Tabloul III. Diferite forme ceramice din așezările Hirșova și Tangiru

HIRȘOVA				TANGIRU									FORME
FAZA HIRȘOVA	GUMELNIȚA			GUMELNIȚA									
	I	II	III	a	b	c	a	b	c	a	b	c	
				13	14	15	16	17	18	19	20	21	1
													2
													3
													4
													5
													6
													7
													8
													9
													10
													11
													12
													13
													14
													15
													16
													17
													18
													19
													20
													21

HIRȘOVA				TANGIRU									FORME
FAZA HIRȘOVA	GUMELNIȚA			GUMELNIȚA									
	I	II	III	a	b	c	a	b	c	a	b	c	
				13	14	15	16	17	18	19	20	21	1
													2
													3
													4
													5
													6
													7
													8
													9
													10
													11
													12
													13
													14
													15
													16
													17
													18
													19

Tabloul IV. Diferite forme ceramice din așezările Hirșova și Tangiru

Cană 1975 180 13
367-363

Tabelul V. Motive ornamentale pictate cu grafit

MOTIVE	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23																					
	TANGIRU																					
	GUMELNIȚA																					
	II																					
a b c																						
13 14 15 16 17 18 19 20 21																						
HÎRȘOVA																						
FAZA HÎRȘOVA																						
I II III																						
13 14 15 16 17 18 19 20 21																						

Tabelul VI. Motive ornamentale pictate cu alb sau roșu și a căror tehnică de ornamentare nu este menționată de către autoarea săpăturilor

MOTIVE	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18																	
	TANGIRU																	
	GUMELNIȚA																	
	II																	
a b c																		
13 14 15 16 17 18 19 20 21																		
HÎRȘOVA																		
FAZA HÎRȘOVA																		
I II III																		
13 14 15 16 17 18 19 20 21																		

Tabelul VII. Motive ornamentale realizate prin incizie (1-2), excizie (3-8), relief (9-16), impresuni (17-19), canelură (20), scrijelare (21-22), și cu „măturica” (23)

MOTIVE	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23																						
	TANGIRU																						
	GUMELNIȚA																						
	II																						
a b c																							
13 14 15 16 17 18 19 20 21																							
HÎRȘOVA																							
FAZA HÎRȘOVA																							
I II III																							
13 14 15 16 17 18 19 20 21																							

În mod cert, apar la Hirșova „dinți de lup” (tab. V/2,7)⁵³ și probabil tangenta de tip 4, după clasificarea noastră (tab. V)⁵⁴. Alte mențiuni pentru motivele ornamentale pictate cu grafit sînt doar pentru orizontul Gumelnița I, aplicate în interiorul străchinilor.

Despre spirala „fugitivă” (tab. VI/9) și banda mărginită (tab. VI/17) ce o însoțește⁵⁵ nu ni se specifică în ce tehnică au fost realizate (grăfit? pictură crudă cu alb?). Maniera de execuție a spiralei (elementul central derivînd dintr-un cap de spirală legată de o alta) nu este cunoscută în toată aria Gumelnița I, dar tendința de îngroșare a părții terminale a capului de spirală este foarte caracteristică la Cernavoda⁵⁶ și Ruse⁵⁷. Spiralele în formă de S (tab. VI/10, 11), deși pentru orizonturi diferite (Gumelnița I și II)⁵⁸, duc spre aceeași așezare de la Cernavoda⁵⁹.

La Tangiru, motivul ornamental cel mai frecvent este un ornament compus care are la bază „Crucea descentrată” (tab. V/12). Acest motiv apare și în „faza Hirșova” pe un capac. Trebuie însă menționat că motivul are o foarte lungă evoluție, începînd din nivelurile Marița și Sava, întîlnindu-se frecvent și în faza II a culturii Gumelnița, ca de altfel și motivele din tab. V/3, 4, 7.

Benzile înguste, triunghiurile, punctele pictate cu culoare sînt puțin frecvente la Tangiru în nivelele 13—14. Motivele incizate, excizate, scrijelate sînt comune ca și barbotina, briurile alveolate sau crestate (tab. VII), dar la Tangiru ca și în alte așezări ele devin frecvente odată cu declinul picturii cu grafit, adică începînd cu faza Gumelnița II.

În concluzie, din analiza aceluiași material documentar care a stat la baza enunțării noțiunii de „fază Hirșova”, rezultă că :

1. Tehnica ceramicii la Hirșova este diferită de cea din nivelurile 13—14 de la Tangiru, dar apropiată de cea din faza Gumelnița II.

2. Formele ceramice și proporția lor duc spre aceeași fază Gumelnița II, singura problemă mai deosebită ridicînd-o doar măsutele suport. Problema ar putea fi soluționată dacă admitem originea lor precucuteniană în sensul paralelismului propus de D. Berciu adică faza a III-a a culturii Precucuteni este sincronă cu Boian final și Gumelnița I⁶⁰.

Acest paralelism, întărit și de observațiile de la Măgurele⁶¹, a fost reafirmat și de Silvia Marinescu-Bîlcu⁶², care paralelizează faza III a culturii Precucuteni și cu începutul fazei Gumelnița II. Privind cu circumspecția cuvenită această paralelizare, am putea admite totuși supraviețuirea anumitor tradiții, fie nordice precucuteniene, fie sudice din faza Varna (faza IV a culturii Sava) în cultura Gumelnița; indirect, prin inter-

⁵³ D. Galbenu, SCIV, 13, 1962, 2, fig. 6/1.

⁵⁴ Idem, Dacia, 10, 1966, fig. 1/1.

⁵⁵ Idem, SCIV, 13, 1962, 2, fig. 10/2.

⁵⁶ A. Langsdorff și I. Nestor, PZ, 20, 1929, fig. 4/3.

⁵⁷ G. Georgiev și N. Angelov, *op. cit.*, fig. 40.

⁵⁸ D. Galbenu, *op. cit.*, fig. 10/1; 11/1.

⁵⁹ K. Schuchhardt, PZ, 13, 1924, fig. 17/c.

⁶⁰ D. Berciu, *op. cit.*, p. 414.

⁶¹ P. Roman, SCIV, 13, 1962, 2, p. 259—271.

⁶² S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 73.

mediul orizonturilor finale Boian și Hamangia, sau direct, în cazul culturii Precucuteniene, prin contacte la nivel Gumelnița A₁ (Gumelnița I).

3. Tehnica ornamentării, prin proporția redusă a grafitului, predominarea inciziei, exciziei, barbotinei, picturii cu culoare, indică același nivel pentru „faza Hirșova”: Gumelnița II.

4. Motivele ornamentale, ca execuție și proporție (fiind direct legate de tehnica de ornamentare), sînt de comparat tot cu nivelul Gumelnița II.

Reiese deci că *nimic nu justifică desemnarea „fazei Hirșova” cu etapă distinctă a culturii Gumelnița, cu atît mai puțin anterioritatea ei față de manifestările culturale Gumelnița I (sau A₁)*. Orizontul la care se încadrează este Gumelnița II. Materialul locuinței nr. 5 indică aceeași fază.

Pe de altă parte, nu știm în ce măsură se justifică și denumirea de faza Gumelnița III de la Hirșova, căci materialul ilustrat pentru ea⁶³ nu este cu nimic diferit de cel de la Ruse⁶⁴; coastele de pe oala de la Hirșova⁶⁵ fiind frecvente și la Brăilița (Valea Cătagaței) din nivelul Gumelnița A⁶⁶. Dealtfel, așezările de la Lișcoteanca cu punctele Moș Filon, Movila Olarului, Movila din Baltă, ca și Rimnicelu, își încheie evoluția la un nivel Gumelnița A₂, ultimele importuri din aria menționată aparținînd fazei Cucuteni A₂⁶⁷. Această cezură bruscă, generală pentru Dobrogea și Muntenia de la nivelul amintit (Gumelnița A₂), a fost reafirmată și în cadrul discuțiilor de la „Colocviul asupra perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului” care a avut loc în decembrie 1977 la Institutul de arheologie din București.

Ținînd cont și de acest lucru nu vedem de ce Hirșova, aflată între Brăila la nord și Cernavoda la sud, ar avea o fază de evoluție în plus, cu atît mai mult cu cît și în această așezare nivelul care suprapune ultimele orizonturi gumelnițene este Cernavoda I.

À PROPOS DE LA NOTION DE «PHASE HÎRȘOVA» DE LA CULTURE GUMELNIȚA

RÉSUMÉ

Procédant à une nouvelle analyse des matériaux de la phase Hirșova (notes 1 et 2), l'auteur arrive à des conclusions différentes de celles de Doina Galbenu, qui a introduit cette notion dans la littérature de spécialité. L'analyse est basée essentiellement sur la comparaison des découvertes de Hirșova avec celles de Tangîru, comparaison qui a d'ailleurs servi de fondement à la création d'une phase distincte de la civilisation de Gumelnița. Les résultats qui sont ressortis de cette nouvelle analyse sont toutefois différents :

1) La technique de travail de la céramique de la phase Hirșova correspond à celle de l'horizon Gumelnița II, étant donné l'absence de céramique noire au lustre métallique.

⁶³ D. Galbenu, *op. cit.*, fig. 12/1-3.

⁶⁴ G. Georgiev și N. Angelov, *op. cit.*, fig. 32/10; 42/1, 5.

⁶⁵ D. Galbenu, *op. cit.*, fig. 12/1.

⁶⁶ N. Harjuce și F. Anastasiu, *op. cit.*, fig. 143, 150.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 16.

2) Les formes céramiques, par l'absence de variantes (tab. I/4 ; II/1-3, 5-7) spécifiques aux niveaux Gumelnița très anciens, comme par la proportion des formes communes aux deux établissements, nous conduisent vers le même horizon Gumelnița II.

3) La technique de décor (proportion réduite du graphite, prédilection pour l'incision, la barbotine, les « égratignures », la peinture en rouge et blanc (après cuisson), de même que les motifs ornementaux déterminent ce même encadrement chronologique (Gumelnița II) des matériaux de la « phase Hirșova ».

EXPLICATION DES FIGURES

Tableau I Formes d'éuelles des établissements de Hirșova, Tangiru et Costinești.

Tableau II Formes de jattes (1-16) et comptiers (17-18) des établissements de Hirșova, Tangiru, Costinești et Palazu Mare (18).

Tableau III Différentes formes céramiques des établissements de Hirșova, Tangiru, Palazu Mare.

Tableau IV Différentes formes céramiques des établissements de Hirșova et Tangiru.

Tableau V Motifs décoratifs peints au graphite.

Tableau VI Motifs décoratifs peints en blanc ou rouge et dont la technique de décoration n'est pas mentionnée par l'auteur des fouilles.

Tableau VII Motifs décoratifs réalisés par incision (1-2), excision (3-8), en relief (9-16), par impressions (17-19), cannelures (20), « griffage » (21-22) et « balayage » (23).

